

УДК 351.84:35.072.2:342.5 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.2.9>

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОСТУ НАЦІОНАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Харечко Д. О. – кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-9555-2363

У статті визначено, що людська цивілізація зустрілася з новими викликами, зумовленими як невідповідністю існуючих бізнес-моделей та моделей економічного розвитку вимогам часу, що радикально змінилися при переході до технологічного укладу, так і глобальними загрозами, пов'язаними з екологічною та кліматичною кризою, посиленням глобальних ризиків продовольчої безпеки, реалізацією ланцюга глобальних епідеміологічних ризиків. Найбільшим із них стала пандемія, яка не лише викликала посилення та поглиблення соціально-економічних проблем, але і дала поштовх трансформаційним процесам на галузевих ринки.

З'ясовано, що державне управління ризиками, пов'язаними з епідеміологічними загрозами, викликає необхідність ретельного аналізу та прийняття низки стратегічних рішень на різних рівнях: від місцевих органів самоврядування до центральних органів виконавчої влади. При цьому слід зазначити, що поряд з подоланням негативних наслідків епідемії необхідно виявити і максимально використати шанси, пов'язані з поштовхом до розвитку нових технологій та інструментів, обумовлених її впливом. Крім того, не можна не враховувати мультиплікативний ефект спільного впливу епідеміологічних загроз, спричинених пандемією, та інших глобальних загроз людській цивілізації.

Обґрунтовано, що епідеміологічні загрози можуть мати значний вплив на соціально-економічні аспекти суспільства та викликати низку проблем. Державне управління ризиками епідемії вимагає комплексного підходу, який враховує як медичні, так і соціально-економічні аспекти, з метою забезпечення максимального захисту населення та мінімізації негативних наслідків для суспільства. Одним з найважливіших елементів управління ризиками є його попередження та готовність до епідемії шляхом розробки та впровадження планів заходів у разі кризових ситуацій. Зазначені плани повинні охоплювати такі аспекти, як швидка мобілізація медичних ресурсів, введення необхідних обмежень на рівні громадського здоров'я та забезпечення соціальної допомоги потерпілим.

Доведено, що зазначене може включати розвиток цифрових технологій для підтримки дистанційної роботи та навчання, стимулювання інновацій та підтримки малого та середнього бізнесу. Державне управління ризиками передбачає активне співробітництво між секторами суспільства та органами державної влади, а також між країнами на міжнародному рівні. Обмін даними, кращими практиками та ресурсами може покращити загальну ефективність в державному управлінні епідеміологічними ризиками та забезпечити більш успішну реакцію на кризові ситуації. Перспективи розвитку національного благополуччя в умовах епідеміологічних загроз можуть бути залученням до інвестицій у сферу охорони здоров'я.

Ключові слова: епідеміологічні впливи, ріст, державна соціально-економічна політика, розвиток, перспективи, національне благополуччя.

Kharechko D. O. State risk management of epidemiological impacts on socio-economic development and prospects for the growth of well-being

The article determined that human civilization faced new challenges caused by both the inconsistency of existing business models and models of economic development with the requirements of the time, which radically changed during the transition to a technological system, and global threats associated with the environmental and climate crisis, the strengthening global food safety risks, implementation of the chain of global epidemiological risks. The biggest of them was the pandemic, which not only caused the strengthening and deepening of socio-economic problems, but also gave impetus to shifting processes in the branch markets. It was found that the management of risks associated with epidemiological threats requires careful analysis and the adoption of a number of strategic decisions at different levels: from local self-government bodies to state law-making bodies.

At the same time, it should be noted that along with overcoming the negative consequences of the pandemic, it is necessary to identify and make the most of the chances associated with the impetus to the development of new technologies and tools due to its impact. In addition, one cannot ignore the multiplicative effect of the joint impact of crisis threats caused by the pandemic and other global threats to human civilization. It is substantiated that epidemiological threats, such as a pandemic, can have a significant impact on the socio-economic aspects of society and cause a number of problems. Management of epidemics requires a comprehensive approach that takes into account both medical and socio-economic aspects, in order to ensure maximum protection of the population and minimize negative consequences for society.

One of the most important elements of risk management is its prevention and preparedness for epidemics by developing and implementing action plans in case of crisis situations. These plans should cover such aspects as the rapid mobilization of medical resources, the introduction of necessary restrictions at the level of public health and the provision of social assistance to victims. It has been proven that this can include the development of digital technologies to support remote work and learning, stimulate innovation and support small and medium-sized businesses. Risk management also involves active cooperation between sectors of society and authorities, as well as between countries at the international level. Sharing data, best practices and resources can improve overall effectiveness in managing epidemiological risks and ensure a more successful response to crisis situations. Prospects for the development of the national economy in the conditions of epidemiological threats can be an attraction for investments in the field of health care.

Key words: epidemiological effects, growth, state socio-economic policy, development, prospects, national well-being.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні особливої актуальності набуває завдання виявлення проблем та оцінки перспектив розвитку соціально-економічних процесів як в умовах епідеміологічних загроз, що триває, як і в перспективі, після закінчення її гострого періоду. Протягом останніх років Україна стикалася з різними економічними викликами, включаючи політичні та соціальні нестабільності, війна з РФ, зміни у світових цінах на сировину та енергоресурси, а також вплив пандемії COVID-19. Такі процеси, поряд з енергетичною кризою в Європі, викликанують різким зростанням цін на нафту і газ [7]. Зазначені фактори можуть мати значний вплив на виробництво в Україні, змінюючи попит на товари та послуги, умови виробництва, інвестиційні можливості та інші аспекти економічної діяльності на сучасному етапі соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Науковці в Україні активно досліджують соціально-економічні аспекти епідеміологічних загроз, деякі з них вивчають вплив пандемій на макроекономічні показники, такі як зростання ВВП, зайнятість, інфляція та інші економічні показники. Інші досліджують вплив карантинних заходів на малі та середні підприємства, а також на рівень безробіття та соціальну захищеність населення. Українські фахівці спеціалізуються на дослідженні психологічних та соціальних наслідків епідемій, таких як стрес, самотність, відчуття страху та недовіри, а також способи, якими суспільство може адаптуватися до нових умов та змінювати свої побутові та соціальні практики. Багато дослідників активно працюють над вивченням ефективності заходів управління ризиками та планів заходів у разі епідемічних випадків [1]. Аналізуються стратегії масової вакцинації, ефективність медичних інтервенцій та інші аспекти відповіді на епідемії з погляду соціальних і економічних вимірів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні державного управління ризиками епідеміологічних впливів на соціально-економічний розвиток та перспективи росту національного благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спричинене епідеміями загальне скорочення виробництва призвело до сильного скорочення світового виробництва будматеріалів і металів, зумовило безпрецедентне зростання цін на відповідних галузевих ринках, що викликало активацію високих фінансових ризиків для будівельних компаній та металообробних підприємств [4]. Підвищення інфляції та вимушене збільшення ключової ставки із можливістю її подальшого зростання погіршує інвестиційний клімат, запускає ланцюжок макроекономічних та мікроекономічних ризиків, що гальмують розвиток економіки та посилюють соціальну напруженість у суспільстві.

Зростання ключової ставки підвищує курс національної валюти, що призводить до зростання вартості кредитних ресурсів, зниження доходів від експорту та тимчасового погіршення конкурентних позицій підприємств-експортерів. Негативний вплив епідеміологічних загроз на економічні процеси, галузеві ринки і соціальну сферу посилюється циклічним, хвильовим характером зміни епідеміологічної ситуації та появою нових більш небезпечних умов та загостренням епідемій. Характер пандемій породжує циклічність обмежень, що порушують господарські зв'язки і підвищують невизначеність підприємницької діяльності.

Укрупнена схема реалізації процесів дестабілізації економіки та негативного впливу епідемій на соціальну сферу завдає значного негативного впливу [5]. У галузях економіки, найбільш схильних до негативного впливу епідемій, різко знижуються ключові фактори конкурентоспроможності підприємств, до яких відповідно до результатів раніше проведених досліджень відносяться стратегічне позиціонування, операційна ефективність та інноваційний потенціал.

Вимушені обмеження, націлені на боротьбу з поширенням епідемій, водночас тимчасово знижують якість життя і посилюють соціальну напруженість у суспільстві. Крім того, що викликається хвилеподібним характером епідемій виникає зростання невизначеності на фінансових ринках підвищує не стабільність реального сектора економіки і, як наслідок, рівень підприємницьких ризиків. Підвищення рівня ризиків реального сектора економіки надає негативний вплив на інвестиційний клімат на фінансових ринках, що звертаються на цих ринках фінансових інструментів та підвищуючи ризики.

Очевидно що, зростання епідемій породжує множинні кільцеві структури ризиків із ланцюжками позитивних зворотних зв'язків, що дестабілізують економіку та негативно впливають на соціально-економічні процеси у суспільстві. Хвилястий характер впливу епідемій на економічні процеси, соціальну сферу в сукупності з нагальною необхідністю допомоги населенню викликає у періоди підйому епідемій – нові ризики. Активація перелічених ризиків вкрай небажана, що зумовлює особливу значимість заходів, націлених на недопущення періодичних спалахів нової епідемії, ревакцинації більшої частини населення, інвестування коштів у розробку лікарських препаратів, які сьогодні відсутні.

Вирішення проблем у галузі соціально економічного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки вимагає значних капітальних вкладень у розвиток інфраструктури та високих технологій [3]. В умовах відволікання державних фінансових ресурсів на боротьбу з епідемією особливо гострою бачиться завдання залучення додаткових коштів із використанням сучасних фінансових інструментів. У цьому доцільно розглянути можливість випуску спеціальних облігаційних позик із наданням потенційним інвесторам додаткових державних гарантій надійності. Зокрема, можна використати досвід, коли з метою

залучення широкого кола інвесторів надавали гарантії викупу цих облігацій за номіналом у разі падіння їх ринкової вартості нижче за номінальну.

Забезпечення виконання цих вимог неможливо без трансформації бізнес-моделей, застосування інноваційних цифрових сервісів та технологій. Важливість та необхідність інноваційного розвитку цифрових технологій відзначається у багатьох дослідженнях. З одного боку, соціально-економічна нестабільність, що породжується хвилеподібним характером епідемії викликає фінансові втрати у багатьох галузях економіки і тим самим гальмує реалізацію зазначених вимог. Проте з іншого боку епідемії дали поштовх розвитку дистанційних методів професійної комунікації, сприяючи цим ширшій цифровізації операційної діяльності підприємств та освітніх установ.

Епідеміологічні впливи виявили необхідність розробки та впровадження превентивних заходів, націлених на зниження негативного впливу глобальних ризиків на економічні процеси та галузеві ринки. До таких заходів належить, зокрема, розробка вакцин, здатних захистити від нових постійно мутують штамів, які можуть з'явитися у майбутньому [8]. Необхідно акцентувати увагу на економічних та управлінських аспектах зниження тяжкості наслідків реалізації глобальних важкопередбачуваних епідеміологічних ризиків.

Складність нейтралізації таких ризиків пов'язана з такими факторами: відсутністю інформації про випадковий момент їх реалізації, джерело виникнення та вражають властивості; психологічної та фізичної втомою медичного персоналу, що здійснюється протягом двох останніх років безперервну боротьбу з пандемією; наявністю мультиплікативного ефекту спільного впливу епідеміологічних та інших глобальних ризиків; низьким ступенем ефективності превентивних заходів управління ризиками для низки галузей, що несуть найбільшу шкоду від активації епідеміологічних ризиків; відсутністю необхідної координації зусиль різних країн, розділених політичними та економічними.

До другої групи слід віднести фактори креативності державних службовців, власників та менеджменту бізнесу, що визначають їхню здатність працювати в нових умовах сучасного мінливого світу. Серед цих чинників такі: психологічна готовність до роботи в умовах невизначеності та швидких змін; креативність мислення; розуміння необхідності перебудовувати бізнес-моделі відповідно до викликів часу; розуміння та готовність постійного вдосконалення професійного рівня, освоєння нових технологій здійснення професійної діяльності та інструментів підвищення соціально-економічної безпеки та фінансової стійкості.

На підставі системного аналізу відомих методів та інструментів підвищення економічної безпеки та фінансової міцності доцільно виділити ряд ключових методів та інструментів державного управління ризиками, застосування яких необхідне для зниження негативного впливу глобальних ризиків [2]. До основних методів відносять: реструктуризацію витрат відповідно до тенденцій ринкової кон'юнктури; облік структури витрат, рівня економічної рентабельності та можливого погіршення ринкової кон'юнктури за прибутком до сплати відсотків та податків при визначенні допустимого обсягу, прийнятних умов залучення кредитних ресурсів; недопущення морального старіння бізнесу та своєчасна перебудова бізнес-моделей.

Важливим є застосування з урахуванням можливостей масштабу бізнесу сучасних інструментів аналізу даних при прийнятті управлінських, інвестиційних та фінансових рішень; використання сучасних економічних проблемно орієнтованих інструментів фінансування при прийнятті управлінських, інвестиційних та

фінансових рішень, що особливо надається актуальним для компаній, що реалізують соціальні проекти та проекти «зеленої» економіки; диверсифікація бізнесу, лімітування кредитних ризиків, валютних і кредитних ризиків.

Розглядаючи практичне застосування зазначених інструментів, не можна не враховувати, що можливості та ефективність їх використання суттєво залежать від виду бізнесу і для низки галузей, які значною мірою страждають від глобальних епідеміологічних ризиків [6]. Ключова роль у зниженні негативних наслідків глобальних епідеміологічних ризиків залишається за розривом кільцевих структур ризиків за допомогою масової вакцинації, що забезпечують оперативну реакцію на нові глобальні епідеміологічні ризики та викликані внаслідок їх активації інфекції.

Формулювання висновків і перспектив подальших досліджень в даному напрямку. Трансформація та несподіваність епідемій, поряд з посиленням впливу інших глобальних ризиків викликає необхідність, крім реалізації епідеміологічних заходів та періодичного введення різних обмежень, реалізовувати додаткові заходи, націлені на підвищення стійкості бізнесу, зниження негативного впливу глобальних ризиків на соціально-економічні процеси та розвиток економіки. Як такі заходи пропонуємо використання проблемно орієнтованих інструментів фінансування, якими стосовно фінансування заходів щодо боротьби з епідеміями, підтримкою бізнесу та громадян можуть стати спеціальні позики з наданням додаткових державних гарантій.

Залучення додаткових коштів дозволить знизити ризики недофінансування інфраструктурних проектів та уникнути пов'язаного з цим уповільнення темпів економічного розвитку, погіршення якості життя. Висока ймовірність переродження в сезонні епідемії зумовлює нові ризики, що вимагають попереджувальної реалізації економічних заходів їх нейтралізації. До цих заходів слід віднести своєчасну перебудову бізнес-моделей та диверсифікацію бізнесу, реструктуризацію, витрат відповідно до змін ринкової кон'юнктури, а також здійснення економічно обгрунтованої, адекватної змінним умовам зовнішньої середовища політики залучення та використання позикового капіталу. Однак ступінь впливу таких заходів для досягнення цілей сталого розвитку різна для підприємств різних галузей і вимагає певного індивідуального підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гойда Н.Г., Курділь Н.В., Вороненко В.В. Нормативно-правове забезпечення державно-приватного партнерства в охороні здоров'я України. *Запорізький медичний журнал*. 2013. № 5 (80). С. 104-108.
2. Григорович В.Р. Удосконалення управлінських механізмів державної підтримки системи охорони здоров'я в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=93> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Державне управління реформуванням системи охорони здоров'я в Україні: навч.-наук. вид. / заг. ред. М.М. Білинської. Київ-Львів: НАДУ, 2012. 240 с.
4. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 р. № 411 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-elektronnoyi-sistemi-ohoronizdorovya> (дата звернення: 15.04.2024).
5. Лехан В.М., Слабкий Г.О., Шевченко М.В. Аналіз результатів реформування системи охорони здоров'я в пілотних регіонах: позитивні наслідки, проблеми та можливі шляхи їх вирішення. *Україна. Здоров'я нації*. 2015. № 3. С. 67-86.

6. Лобас В.М., Шутов М.М., Вовк С.М. Методологія реформування систем охорони здоров'я, за кластерними підходами. *Україна. Здоров'я нації*. 2013. № 2 (26). С. 84-88.

7. Мартякова О.В., Трикоз І.В. Перспективи модернізації охорони здоров'я. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 4 (32). С. 23-30.

8. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-19 / Верховна Рада країни. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2168-19> (дата звернення: 03.04.2024).

REFERENCES:

1. Hojda N.H., Kurdil' N.V. and Voronenko V.V. (2013), “*Normatyvno-pravove zabezpechennia derzhavno-pryvatnoho partnerstva v okhoroni zdorov'ia Ukrainy*” [“Regulatory and legal support of public-private partnership in health care of Ukraine”], *Zaporiz'kij medychnyj zhurnal* [Medical journal of Zaporozhye], vol. 5 (80), pp. 104-108 [Ukraine]

2. Hryhorovych V.R. (2010), “*Udoskonalennia upravlins'kykh mekhanizmiv derzhavnoi pidtrymky systemy okhorony zdorov'ia v Ukraini*” [“Improving the management mechanisms of state support of the health care system in Ukraine”], *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok* [Public administration: improvement and development], vol. 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=93> [Ukraine]

3. Edited by Bilyns'koi M.M. (2012), *Derzhavne upravlinnia reformuvanniam systemy okhorony zdorov'ia v Ukraini* [Public administration of health care reform in Ukraine], educational and scientific publication, Press NADU, Kyiv-L'viv, 240 p. [Ukraine]

4. KМУ (2018), *Deiaki pytannia elektronnoi systemy okhorony zdorov'ia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* [Some issues of the electronic health care system], the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 25, 2018 No 411. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-elektronnoyi-sistemi-okhoronizdorovya> [Ukraine]

5. Lekhan V.M., Slabkyj H.O. and Shevchenko M.V. (2015), “*Analiz rezul'tativ reformuvannia systemy okhorony zdorov'ia v pilotnykh rehionakh: pozytyvni naslidky, problemy ta mozhyvi shliakhy ikh vyrishennia*” [“Analysis of the results of health care reform in the pilot regions: positive consequences, problems and possible solutions”], journal *Україна. Здоров'я нації* [Ukraine. The health of the nation], No 3. pp. 67-86 [Ukraine]

6. Lobas V.M., Shutov M.M. and Vovk S.M. (2013), “*Metodolohiia reformuvannia system okhorony zdorov'ia, za klasternymy pidkhodamy*” [“Methodology of reforming health care systems, according to cluster approaches”], journal *Україна. Здоров'я нації* [Ukraine. The health of the nation], No 2 (26), pp. 84-88 [Ukraine]

7. Martiakova O.V. and Trykoz I.V. (2015), “*Perspektyvy modernizatsii okhorony zdorov'ia*” [“Prospects for health care modernization”], *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu* [Bulletin of Berdyansk University of Management and Business], No 4 (32), pp. 23-30 [Ukraine]

8. VRU, Law of Ukraine (2017), *Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naseleennia* [On state financial guarantees of medical care] dated October 19, 2017 No 2168-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2168-19> [Ukraine]